

Ертай Х.*

Экономика ғылымдарының магистрі
Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті
Қарағанды, Қазақстан
e-mail: khuambek@mail.ru
ORCID: 0009-0005-3905-457X

Букатов Е.

Phd, доцент
Қазтұтынуодағы Қарағанды Университеті,
Қарағанды, Қазақстан
e-mail: bukatov.erik@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0513-406X

Тапенова Г.

Phd, доцент
Қазтұтынуодағы Қарағанды Университеті,
Қарағанды, Қазақстан
e-mail: gulnur.tapenova_19@mail.ru
ORCID: 00000001-5139-3287

ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ САЛАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ: ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Аңдатпа

Қазақстан Республикасында халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік басқару қазіргі кезеңде айрықша маңызға ие болып отыр, өйткені дәл осы сала арқылы мемлекеттің әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ету, халықтың әлеуметтік осалдық деңгейін төмендету және қоғам тарапынан сенімді нығайту қабілеті айқын көрініс табады. Цифрлық трансформация үдерістерінің күшеюі әлеуметтік саясатты іске асырудың басқарушылық логикасы мен құралдарын елеулі түрде өзгертті. Соның нәтижесінде әлеуметтік қорғау біртіндеп қарапайым ресурстарды қайта бөлу тетігі ретінде емес, адресаттылыққа, ашықтыққа және нақты нәтижеге бағдарланған кешенді басқару жүйесі ретінде қарастырыла бастады. Бұл өзгеріс әлеуметтік саясаттың мазмұнын ғана емес, оның институционалдық негіздерін де қайта пайымдауды талап етеді.

Зерттеудің ғылыми қызығушылығы цифрлық технологиялардың әлеуметтік саладағы мемлекеттік басқаруға ықпалын талдауға шоғырланған. Атап айтқанда, цифрландыру институттық құрылымдардың өзгеруіне, басқарушылық шешімдер қабылдау үдерістерінің сипатына және мемлекет пен халық арасындағы өзара әрекеттесу формаларына жаңа серпін береді. Цифрлық шешімдердің кеңінен енгізілуі құқықтық реттеуге, ведомствоаралық үйлестіруге және әлеуметтік шаралардың тиімділігін бағалау жүйесіне қойылатын талаптарды күшейтеді. Осы тұрғыдан алғанда, дәстүрлі басқару тәсілдерін қайта қарау қажеттілігі объективті сипатқа ие болып отыр.

Зерттеудің мақсаты Қазақстан Республикасында халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік басқаруды цифрлық трансформация жағдайында кешенді түрде талдау және оның тиімділігін арттыру бағыттарын ғылыми тұрғыдан негіздеу болып табылады.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы цифрландыруды әлеуметтік қызмет көрсету құралы ретінде емес, мемлекеттік басқарудың институционалдық архитектурасын өзгертетін фактор ретінде қарастыруында көрінеді. Жұмыста цифрлық платформалардың бюджет тәртібін нығайтудағы, жауапкершілікті қайта бөлудегі және шешім қабылдау дәлдігін арттырудағы рөлі негізделеді.

Түйін сөздер: атаулы әлеуметтік көмек; әлеуметтік саясат; әлеуметтік қорғау; цифрлық трансформация; мемлекеттік басқару; институционалдық даму; Қазақстан Республикасы

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасында халықты әлеуметтік қорғау саласы мемлекеттік басқару жүйесінде айрықша орын алады, өйткені ол әлеуметтік тұрақтылық деңгейімен, азаматтардың мемлекеттік институттарға деген сенімімен және әлеуметтік саясатты іске асыру сапасымен тікелей байланысты. Қазіргі жағдайда әлеуметтік қорғау жеке-жеке төлемдер мен жеңілдіктер жиынтығы ретінде емес, институционалдық үйлесімділікті, тұрақты үйлестіру тетіктерін және түпкі әлеуметтік нәтижелерге бағдарлануды талап ететін тұтас басқарушылық жүйе ретінде қарастырыла бастады. Дәл осы жағдай аталған саладағы мемлекеттік басқару мәселелеріне ғылыми қызығушылықтың артуына негіз болып отыр.

Зерттеудің өзектілігі әлеуметтік-экономикалық ортаның трансформациясымен және әлеуметтік тәуекелдер сипатының күрделенуімен айқындалады. Демографиялық өзгерістер, табыстардың саралануы, еңбек нарығындағы тұрақсыздық және халықтың жекелеген топтарының әлеуметтік осалдығының күшеюі әлеуметтік қорғау жүйесіне жаңа талаптар қояды. Мұндай жағдайда дәстүрлі басқару тәсілдері бейімделу қабілетінің шектеулілігін жиі көрсетеді, бұл әлеуметтік саланы басқарудың қағидаттары мен құралдарын қайта қараудың объективті қажеттілігін туындатады.

Халықты әлеуметтік қорғаудың дамуына мемлекеттік басқаруды цифрлық трансформациялау үдерістері елеулі ықпал етуде. Электрондық сервистерді енгізу, ақпараттық жүйелерді ықпалдастыру және аналитикалық құралдарды пайдалану әлеуметтік қолдаудың адресаттылығын арттыруға, басқарушылық рәсімдердің ашықтығын қамтамасыз етуге және әлеуметтік бағдарламалардың тиімділігін көтеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар цифрландыру әмбебап шешім болып табылмайды және оны әлеуметтік саясат жүйесіне институционалдық тұрғыдан енгізу ғылыми негізделген тәсілді талап етеді.

Мемлекеттік саясаттың өзекті басымдықтары да аталған проблематиканың маңыздылығын айқындай түседі. Қазақстан Республикасы Президенті Қ.К. Тоқаевтың Жолдауында әлеуметтік әділеттілікті нығайту, мемлекеттік институттардың тиімділігін арттыру және әлеуметтік салада цифрлық шешімдерді белсенді пайдалану негізгі стратегиялық бағыттардың бірі ретінде белгіленген (2025). Бұл өз кезегінде цифрлық технологиялардың халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік басқаруды қалай өзгертетінін және әлеуметтік саясаттың сапасына қандай әсер ететінін ғылыми тұрғыдан зерделеу қажеттігін күшейтеді.

Зерттеудің ғылыми маңыздылығы әлеуметтік қорғаудың басқарушылық өлшемін терең талдау қажеттілігімен байланысты. Ғылыми еңбектерде әлеуметтік қорғау көбінесе құқықтық немесе әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан қарастырылып, басқарушылық тиімділік пен институттардың цифрлық жетілу деңгейі жеткілікті деңгейде жүйеленбей жатады. Соның салдарынан жүйенің нормативтік тұрғыдан толық қалыптасуы мен оның нақты әлеуметтік нәтижелері арасында белгілі бір алшақтық пайда болады.

Ұсынылып отырған зерттеу осы алшақтықты еңсеруге бағытталған. Ол халықты әлеуметтік қорғауды сапалы басқарушылық шешімдерге, институционалдық үйлестіру деңгейіне және цифрлық құралдарды енгізу дәрежесіне тәуелді дамитын динамикалық басқару жүйесі ретінде қарастыруға негізделеді. Мұндай тәсіл цифрлық технологияларды қосалқы элемент ретінде емес, әлеуметтік саясатты жаңғыртудың құрылымдық факторы ретінде пайымдауға мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаты цифрлық трансформация процестерін ескере отырып, Қазақстан Республикасының Халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік басқаруды кешенді талдау және осы саланы басқарудың тиімділігін арттыру бағыттарын негіздеу болып табылады. Қойылған мақсатты іске асыру әлеуметтік қорғаудың қолданыстағы моделінің институционалдық шектеулерін анықтауды және әлеуметтік саясаттың атаулылығы мен нәтижелілігін арттыруда цифрлық шешімдердің әлеуетін бағалауды көздейді.

ӘДІСНАМА ЖӘНЕ ӘДІСТЕР

Зерттеудің әдіснамалық негізі халықты әлеуметтік қорғауды нормативтік-құқықтық, институционалдық және әлеуметтік-экономикалық үдерістер тоғысындағы күрделі басқарушылық жүйе ретінде түсінуге сүйене отырып қалыптастырылды. Осы тұрғыдан алғанда, әлеуметтік қорғау жеке дара саясат саласы ретінде емес, мемлекеттік басқарудың жалпы архитектурасымен өзара байланыста дамитын кешенді жүйе ретінде қарастырылады. Зерттеуде қолданылған жүйелік тәсіл әлеуметтік қорғау тетіктерін оқшау күйде талдаумен шектелмей, оларды мемлекеттік басқарудың кең ауқымды құрылымдық контекстінде зерделеуге мүмкіндік береді. Бұл, өз кезегінде, құқықтық реттеу, институционалдық ұйымдасу және әлеуметтік бағдарламаларды іске асыру практикасы арасындағы ішкі байланыстарды анықтауға жағдай жасайды әрі басқарушылық шешімдердің көпдеңгейлі сипатын ашуға ықпал етеді.

Зерттеудің әдістемелік құралдары ретінде құрылымдық-функционалдық талдау, салыстырмалы талдау және институционалдық талдаудың жекелеген элементтері қолданылды. Құрылымдық-функционалдық тәсіл әлеуметтік қорғау жүйесінің негізгі құрамдас бөліктерінің өзара әрекеттесу логикасын айқындауға бағытталды, ал салыстырмалы талдау ұлттық басқарушылық практикаларды шетелдік модельдермен салыстыру арқылы олардың ұқсастықтары мен ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар нормативтік-құқықтық актілер мен ғылыми жарияланымдарды талдау әдістері пайдаланылды, бұл зерттеу нәтижелерінің жүйелілігін қамтамасыз етіп, тұжырымдардың ғылыми тұрғыдан негізделу деңгейін арттыруға ықпал етті.

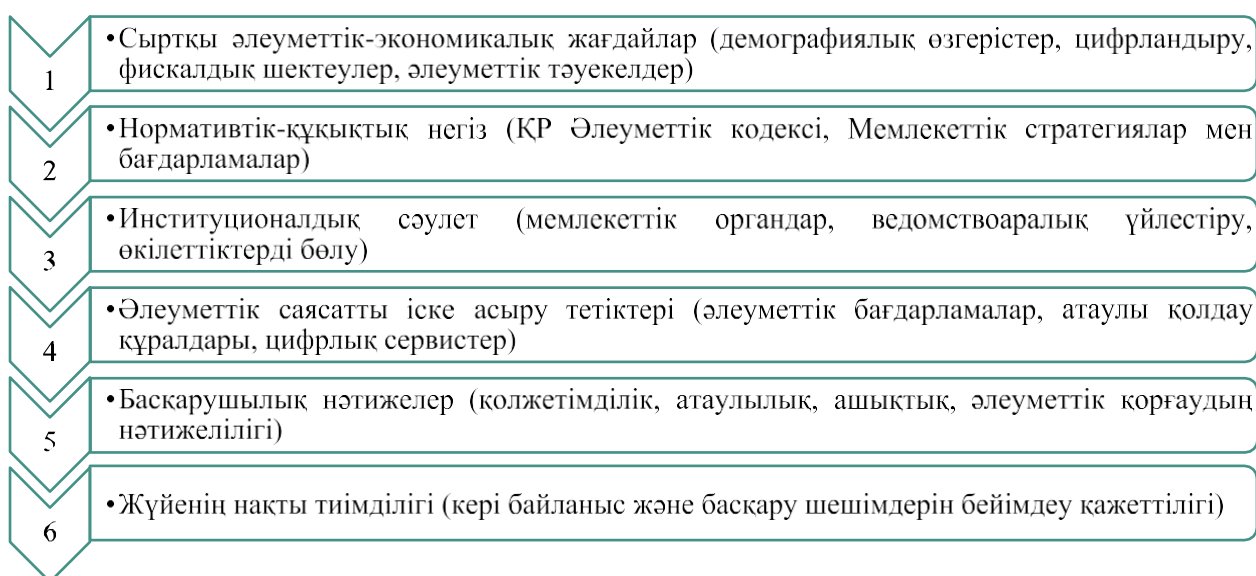
ӘДЕБИ ШОЛУ

Қазақстан Республикасында халықты әлеуметтік қорғау жүйесі соңғы онжылдықтар бойы басқарушылық міндеттердің біртіндеп күрделену логикасы аясында дамып келеді. Алғашқы кезеңдерде әлеуметтік тәуекелдерді өтеуге бағытталған бұл сала уақыт өте келе экономикалық, құқықтық және әлеуметтік мүдделер тоғысатын көпдеңгейлі мемлекеттік басқару жүйесінің айқын белгілерін иелене бастады. Әлеуметтік теңсіздіктің өсуі, демографиялық құрылымдағы өзгерістер және азаматтардың мемлекеттік саясатқа

қоятын талаптарының артуы жағдайында әлеуметтік қорғауды басқару сапасы мемлекеттің институционалдық кемелденуінің және қоғамдық дамудың тұрақтылығының маңызды индикаторы ретінде алға шығады (Қазақстан Республикасының халқын әлеуметтік қорғау тұжырымдамасы, 2021). Осы тұрғыдан алғанда, әлеуметтік қорғау саласындағы басқарушылық шешімдердің мазмұны мен іске асырылу тетіктері ерекше мәнге ие.

Қалыптасқан логика әлеуметтік қорғауды өзара байланысы әлсіз жекелеген шаралардың жиынтығы ретінде емес, нормативтік-құқықтық негіздерді, институционалдық құрылымдарды және іске асыру механизмдерін біріктіретін тұтас басқарушылық жүйе ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Дәл осы контексте Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексінің қабылдануы тек құқықтық нормаларды жүйелеу актісі ретінде емес, әлеуметтік саланы мемлекеттік реттеудің біртұтас архитектурасын қалыптастыруға бағытталған институционалдық қадам ретінде бағаланады. Кодекс (2023) әлеуметтік саясаттың ортақ қағидаттарын, басымдықтарын және басқару құралдарын айқындап, әлеуметтік қорғау жүйесінің құрылымдық негізін бекітті.

Төменде келтірілген сурет қарастырылып отырған пайымдаулардың тұжырымдамалық логикасын бейнелей отырып, формалды институционалдық толықтықтан әлеуметтік қорғауды басқарудың нақты тиімділігі мәселесіне өтуді айқындайды (1-сурет).

1 сурет. Ресми институционалдық толықтығынан әлеуметтік басқарудың нақты басқарушылық тиімділігі мәселесіне көшу тетігі

Ескерту: авторлық өңдеу

1-суретте негізгі тұжырымдар айқын түрде көрсетілген. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексін қоса алғанда, қалыптасқан нормативтік-құқықтық және институционалдық құрылым халықты әлеуметтік қорғау жүйесінің базалық негізін қалыптастырады. Алайда мұндай құрылымның болуы басқарудың жоғары тиімділігіне өздігінен кепілдік бермейді. Әлеуметтік-экономикалық ортадағы өзгерістерді ескермеу және басқарушылық тетіктерді жүйелі түрде бейімдеп отырмау жағдайында институционалдық толықтық нақты әлеуметтік нәтижелерге жеткізбей қалуы мүмкін.

Ұзақ мерзімді даму стратегияларында әлеуметтік қорғау, әдетте, орнықты экономикалық өсім мен адами капиталды нығайту мақсаттарымен тығыз байланыста қарастырылады. «Қазақстан – 2050» (2012) стратегиясында әлеуметтік саясат қоғамдық тұрақтылықтың және экономикалық бәсекеге қабілеттіліктің негізі ретінде айқындалып, оның функционалдық шеңбері мемлекеттің ең төменгі әлеуметтік міндеттемелерімен шектелмейтіні атап көрсетіледі. Сонымен қатар, қолданыстағы басқарушылық механизмдердің осы стратегиялық бағдарларға қаншалықты сәйкес келетіні және өлшенетін әлеуметтік нәтижелерді қамтамасыз ету қабілеті бар ма деген мәселе туындайды. Бұл сұрақ әлеуметтік саясатты бағалауда формалды көрсеткіштермен шектелмеудің маңызын көрсетеді.

Соңғы жылдары мемлекеттік басқарудың логикасын елеулі түрде өзгерткен факторлардың бірі – цифрлық трансформация. «Цифрлық Қазақстан» (2017) мемлекеттік бағдарламасы әлеуметтік салада цифрлық шешімдерді енгізудің институционалдық және технологиялық алғышарттарын қалыптастырды. Атап айтқанда, үдерістерді автоматтандыру, деректер базаларын ықпалдастыру және электрондық сервистерді дамыту әлеуметтік қорғауды басқарудың жаңа мүмкіндіктерін ашты. Бұл ретте цифрландыру қосалқы

құрал ретінде емес, әлеуметтік қорғау саласындағы басқарушылық құрылымдардың өзгеруіне ықпал ететін әлеуетті құрылымдық фактор ретінде көрініс табады.

Қазіргі саяси басымдықтар да осы бағыттың өзектілігін күшейте түседі. Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауында (Тоқаев, 2025) әлеуметтік әділетті және тиімді әлеуметтік саясат моделін қалыптастырудың маңыздылығы, сондай-ақ цифрлық шешімдер мен ашық басқарушылық рәсімдерге сүйену қажеттілігі айқын атап өтілген. Осылайша цифрлық трансформация мемлекеттік басқаруды жаңғыртудың және әлеуметтік институттарға деген қоғамдық сенімді арттырудың кең ауқымды міндеттерінің құрамдас бөлігіне айналады.

Қазақстандық авторлардың ғылыми зерттеулері халықты әлеуметтік қорғауды мемлекеттік басқару мәселелеріне қатысты көзқарастар эволюциясын тереңірек ашуға мүмкіндік береді әрі осы саланың негізгі проблемалық тұстарын айқындайды. Мәселен, Ұ.Б. Алтынқоповтың (2022) мемлекеттік қызметшілердің әлеуметтік қорғалу жүйесін жетілдіруге арналған еңбегінде әлеуметтік қорғау кадрлық саясатпен және мемлекеттік қызметтің орнықтылығымен тығыз байланысты институционалдық тұрғыдан қалыптасқан тетік ретінде қарастырылады. Автор әлеуметтік қорғаудың тиімділігі нормативтік шешімдер мен басқарушылық рәсімдердің өзара үйлесімділігіне, сондай-ақ мемлекеттің жекелеген кәсіби топтар үшін ұзақ мерзімді әлеуметтік кепілдіктерді қамтамасыз ету қабілетіне тікелей тәуелді екенін атап көрсетеді.

Мәселені өзге зерттеушілік қырынан Ж.Ж. Давлетбаева (2021) талдайды. Оның еңбегінде әлеуметтік қорғау орталық және жергілікті мемлекеттік органдардың функциялары тоғысатын көпдеңгейлі жүйе ретінде сипатталады. Сонымен бірге басқару деңгейлері арасындағы үйлестірудің жеткіліксіздігі әлеуметтік қолдаудың адресаттылығын төмендетіп, саясаттың халықтың нақты қажеттіліктеріне бағдарлануын әлсіретінін көрсетіледі. Бұл тұжырым басқарушылық үйлесімсіздікті әлеуметтік қорғау жүйесінің институционалдық осалдығының негізгі факторларының бірі ретінде қарастыруға негіз береді.

Осыған ұқсас проблематика А.Н. Оспанова, Е.Б. Ахметов және М.К. Журунова (2020) авторлығымен дайындалған ұжымдық еңбекте де көрініс табады, онда Қазақстандағы мемлекеттік басқару жүйесін жетілдірудің жалпы мәселелері талданады. Зерттеушілер басқарушылық функциялардың бытыраңқылығы мен ведомствоаралық өзара іс-қимылдың шектеулілігіне назар аударады, бұл әсіресе әлеуметтік салада айқын сезіледі. Авторлардың пікірінше, басқарудың тұтас контурының болмауы нормативтік база формалды түрде қалыптасқан жағдайда да тұрақты әлеуметтік нәтижелерге қол жеткізуге кедергі келтіреді. Бұл тұжырым әлеуметтік қорғауды басқаруда құрылымдық үйлесімділіктің маңызын тағы бір мәрте дәлелдейді.

Халықты әлеуметтік қорғаудың институционалдық қырлары М.Н. Абдыкаликованың (2019) зерттеуінде тереңірек ашылады. Автор әлеуметтік қорғауды құқықтық нормалардың, ұйымдастырушылық құрылымдардың және мемлекеттің әлеуметтік міндеттемелерін іске асыру тетіктерінің жиынтығына негізделген жүйе ретінде сипаттайды. Сонымен қатар институционалдық тұрғыдан толық қалыптасқан құрылымның өзі басқарушылық тиімділікті автоматты түрде қамтамасыз етпейтіні атап өтіледі. Егер қабылданатын шешімдер әлеуметтік-экономикалық үдерістердің динамикасына бейімделмесе, жүйенің әлеуеті толық іске аспайды. Бұл тұжырым қазіргі әлеуметтік саясаттағы трансформациялар жағдайында ерекше өзектілікке ие.

Әлеуметтік қорғаудың нәтижелілігі мәселесі қазақстандық өңірлік ғылыми ұжымдардың еңбектерінде де дамытылған. Ақтөбе қаласындағы А. Жұбанов атындағы университет ғалымдарының зерттеуінде (2022) әлеуметтік саясаттың тиімділігі мен нәтижелілігін бағалау мәселелеріне басымдық беріледі. Авторлар мемлекеттік басқару практикасында әлеуметтік бағдарламаларды іске асыруда формалды тәсілдердің жиі басым болатынын, ал түпкі әлеуметтік әсерлерді өлшеу тетіктерінің жеткілікті дамымағанын атап көрсетеді. Осы арқылы сандық көрсеткіштерге негізделген бағалаудан сапалық әлеуметтік нәтижелерді бағалауға көшу қажеттілігі негізделеді.

Шетелдік тәжірибеге сүйену зерттеудің түсіндіру көкжиегін кеңейтеді және ұлттық практикада байқалған құбылыстарды өзгеше перспективадан қарастыруға мүмкіндік береді. Мәселен, Fay Henman (2022) еңбектерінде әлеуметтік саясаттың цифрлық эволюциясы технологиялардың тек қызмет көрсетуді жеделдетумен шектелмейтінін дәлелдейді. Олар басқару логикасын, жауапкершілік конфигурациясын және институттар арасындағы байланыс тәсілдерін қайта құрады. Тиімділік, автордың пайымынша, қаржы көлемінен гөрі деректерді пайдалану мәдениетіне және шешім қабылдау контурларының үйлесімділігіне тәуелді. Осы ұстаным әлеуметтік қорғауды басқарушылық архитектура тұрғысынан түсіндіруге негіз қалайды.

Ұқсас бағыттағы қорытындылар Phuong Nguyen (2023) зерттеуінде көрініс табады. Мұнда цифрлық құралдардың енгізілуі алушыларды іріктеуді формализациялап қана қоймай, мемлекеттік аппараттың әрекет ету тәртібін жаңаша қалыптастыратыны атап өтіледі. Технология бақылаудың жаңа режимін тудырады. Соның нәтижесінде қолдау неғұрлым нысаналы сипат алып, басқару дәлдігі артады. Бұл ойлар қазақстандық материалдар негізінде алынған тұжырымдармен мазмұндық тұрғыдан үндеседі.

Цифрлық трансформацияның әлеуметтік инклюзияға ықпалын Djatmiko G.H., Prasetyo K.B. (Amsterdam, 2024) тереңірек пайымдайды. Автор электрондық платформаларды мемлекет пен азамат арасындағы қатынасты сүзгіден өткізетін күрделі әлеуметтік механизм ретінде сипаттайды. Бір жағынан, олар мүмкіндіктерді

кеңейтеді. Екінші жағынан, жаңа тосқауылдар қалыптастыруы ықтимал. Сондықтан тиімді басқару технологияны енгізумен ғана шектелмей, пайдаланушылардың нақты әлеуетін ескеруді талап етеді.

Азаматтардың цифрлық әлеуметтік қызметтерді қабылдауын Sara Hofmann (Bristol, 2023) зерттеуі ерекше ракурстан ашады. Оның пайымдауынша, шешімнің автоматтандырылуы жеткіліксіз; маңыздысы – процедуралардың айқындығы мен әділетті қабылдануы. Егер алгоритмдердің логикасы түсінікті болса, сенім күшейеді. Керісінше жағдайда цифрлық орта жаңа бюрократиялық кедергіге айналуы мүмкін. Осы тұжырым басқарушылық жауапкершіліктің мазмұнын қайта бағалауға жетелейді.

Халықаралық зерттеулер ұлттық және өңірлік көзқарастарды толықтыра отырып, әлеуметтік қорғауды талдаудың неғұрлым әмбебап әдіснамалық негізін қалыптастырады. S. McClanahan, S. Kidd және A. Barrantes (New York, 2023) дайындаған баяндамада әлеуметтік қорғау институционалдық үйлесімділікке, үдерістерді цифрландыруға және дамыған мониторинг тетіктеріне сүйенетін басқарылатын жүйе ретінде сипатталады. Ал R. Chirchir, S. Kidd және D. Hillson (London, 2022) еңбегінде әлеуметтік қызметтерді жеткізудегі инновацияларға, соның ішінде цифрлық платформалар мен әлеуметтік тәуекелдерді бағалауға арналған аналитикалық құралдарды қолдануға ерекше назар аударылады.

International Labour Organization. World Social Protection Report (2024) баяндамасында әмбебап әлеуметтік қорғау жаһандық тұрақсыздық жағдайында адами қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі элементі ретінде айқындалады. Сонымен бірге әлеуметтік қорғау жүйелерінің тиімділігі мемлекеттік институттардың басқару сапасымен және цифрлық жетілу деңгейімен тікелей байланыстырылған. Ұқсас тұжырымдар International Social Security Association (2023) ұсынымдарында да көрініс табады, онда цифрлық технологиялар әлеуметтік қорғауды басқарудың қазіргі заманғы моделінің құрылымдық негізі ретінде қарастырылады.

Ғылыми жарияланымдардың ауқымы кеңейгенімен, қолданыстағы зерттеулердің басым бөлігінде әлеуметтік қорғауды цифрландыру көбіне қызметтердің қолжетімділігін арттырудың және жәрдем көрсету рәсімдерін жеңілдетудің құралы ретінде түсіндіріледі. Алайда цифрлық платформаларды енгізудің басқарушылық салдары, соның ішінде бюджеттік бақылаудың қайта құрылуы, алушыларды іріктеудің алгоритмденуі және институттар арасындағы жауапкершіліктің жаңаша бөлінуі жеткілікті деңгейде теориялық жүйеге түсірілмей отыр. Осылайша технологиялық прогресс пен оның мемлекеттік басқару архитектурасына ықпалын пайымдау арасында айқын алшақтық қалыптасады. Ұсынылып отырған зерттеу дәл осы олқылықтың орнын толтыруға бағытталады және цифрландыруды басқару жүйесінің құрамдас, құрылымдық факторы ретінде қарастырады.

НӘТИЖЕЛЕР

Зерттеу нәтижелерін талдауды әлеуметтік қорғаудың бюджеттік параметрлерін қарастырудан бастау орынды, өйткені дәл осы көрсеткіштер мемлекеттің әлеуметтік тәуекелдерді қайта бөлу үдерісіне қатысу ауқымын айқын көрсетеді. Қазақстан Республикасында 2021–2025 жылдар аралығында әлеуметтік көмекке бағытталған қаржыландыру негізгі бағыттар бойынша салыстырмалы түрде тұрақты сипат алып, сонымен қатар шығыстар құрылымы мен оларды бөлу логикасында елеулі өзгерістер орын алғанын аңғартады.

1- кестеде бес жылдық кезеңдегі халықты әлеуметтік қолдаудың негізгі санаттары бойынша бөлінген қаражаттың жинақталған деректері келтірілген.

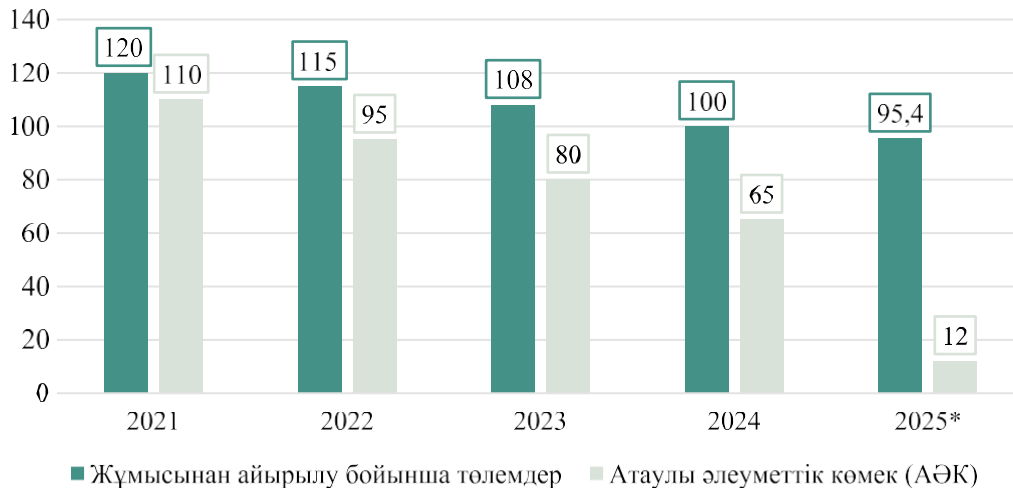
1 кесте. Санаттар бойынша әлеуметтік көмекке бөлінген қаражат көлемі (2021-2025 жж.)

Жыл	Жұмысынан айырылу бойынша төлемдер, млрд. теңге	Атаулы әлеуметтік көмек (АЭК), млрд. теңге	Балалары бар отбасылар, млрд. теңге
2021	120	110	1.400
2022	115	95	1.500
2023	108	80	1.550
2024	100	65	1.600
2025	95,4	12,0	1.726

Дерек көзі: (Informburo.kz, 2026; Mail.kz, 2026) дерек көздері негізінде авторлар құрастырған

Берілген деректер әлеуметтік төлемдер көлемінің өзгеруімен қатар басқарушылық логиканың да трансформацияланғанын көрсетеді. Қамтудың қысқаруы әлеуметтік тұрақсыздықтың өсуіне әкелмеген жағдайда, бұл цифрлық сүзгілердің дәлдігін және ресурстарды бағыттаудың тиімділігін білдіреді. Демек, басты нәтиже шығындардың азаюы емес, шешімдердің сапасының артуы болып табылады.

Ұсынылған деректер бірнеше маңызды тенденцияларды тіркеуге мүмкіндік береді, сонымен қатар динамиканы көруге мүмкіндік береді (2-сурет).

2 сурет. Мемлекеттің әлеуметтік төлемдерінің динамикасы, млрд.тг.

Дерек көзі: (Informburo.kz, 2026; Mail.kz, 2026) дерек көздері негізінде авторлар құрастырған

Біріншіден, жұмысынан айырылуына байланысты төлемдер 2021–2025 жылдар аралығында номиналдық көлемнің біртіндеп төмендеуін көрсетеді. Алайда бұл үрдісті әлеуметтік қолдаудың қысқаруы ретінде біржақты түсіндіруге болмайды. Керісінше, аталған динамика басқарушылық тәсілдің өзгеруін білдіреді: төлем мерзімдерінің қысқаруы, қол жеткізу талаптарының қатаюы және жұмыспен қамтуды бақылаудың цифрлық құралдарының белсенді енгізілуі. Басқаша айтқанда, төлемдер көлемінің азаюы өтемақылық модельден неғұрлым селективті әрі басқаруға икемді қолдау жүйесіне көшуімен қатар жүруде.

Екіншіден, атаулы әлеуметтік көмек (АӘК/АСП) бюджеттік қаржыландырудың ең айқын қысқаруын көрсетеді. Егер 2021 жылы бұл бағыттағы шығыстар 110 млрд теңгеден асса, 2025 жылға қарай олардың көлемі 10–12 млрд теңге деңгейіне дейін төмендеді. Мұндай өзгерісті мемлекеттің әлеуметтік әлсіз топтарды қолдаудан бас тартуы ретінде бағалау қисынсыз. Керісінше, бұл үрдіс көмектің адресаттылығын түбегейлі күшейтуді, формалды алушылар санын азайтуды және үй шаруашылықтарының табысын цифрлық верификациялау тетіктеріне көшуді аңғартады. Осы тұрғыдан алғанда, АӘК шығыстар көлемінің көрсеткіші емес, цифрлық басқару сапасының индикаторына айналады.

Үшіншіден, балаларымен бірге отбасыларды қолдау әлеуметтік саясаттың ең ірі қаржылық бағыты болып қала береді. Зерттеліп отырған кезең ішінде бұл бағыттағы қаржыландыру тұрақты өсіп, 2025 жылы 1 726,6 млрд теңгеге жетті, әрі қаражат шамамен тең дәрежеде бюджеттік және сақтандыру көздері арасында бөлінді. Мұндай құрылым мемлекеттік бюджет пен әлеуметтік сақтандыру жүйесі өзара толықтыратын аралас әлеуметтік қорғау моделінің қалыптасуын көрсетеді.

Жалпы алғанда, 2-суреттің талдауы 2021–2025 жылдар аралығында Қазақстанның әлеуметтік саясаты әмбебап әрі шығынды құралдардан басқаруға икемді, цифрлық тұрғыдан нығайтылған модельге қарай бет бұрғанын көрсетеді. Бұл жағдайда шешуші рөлді шығыстардың абсолюттік көлемі емес, олардың нақты нәтижелілігі атқарады.

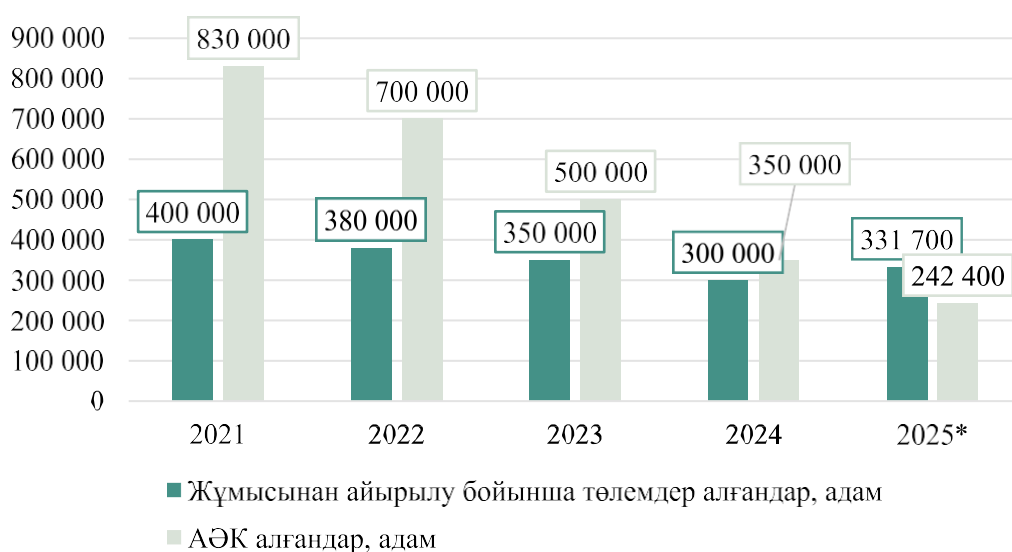
Сонымен бірге қаржылық көрсеткіштер әлеуметтік қолдау шараларымен қамтылған халық саны туралы деректермен ұштасқанда ғана толық аналитикалық мәнге ие болады. 2-кестеде негізгі санаттар бойынша әлеуметтік көмек алушылардың саны жөніндегі мәліметтер келтірілген.

2 кесте. Санаттар бойынша әлеуметтік көмек алушылардың саны (2021–2025 жж.)

Жыл	Жұмысынан айырылу бойынша төлемдерді алғандар, адам.	АӘК алғандар, адам	Балалары бар отбасылар (белсенді алушылар)
2021	400 000	830 000	1,6 млн отбасы
2022	380 000	700 000	1,7 млн отбасы
2023	350 000	500 000	1,8 млн отбасы
2024	300 000	350 000	1,9 млн отбасы
2025	331 700	242 400	2,0 млн отбасы

Дерек көзі: (Informburo.kz, 2026; Mail.kz, 2026) дерек көздері негізінде авторлар құрастырған

2- кестенің деректері қаржыландыруды талдау негізінде жасалған қорытындыларды растайды (3-сурет).

3- сурет. Мемлекеттің әлеуметтік төлемдерді алу динамикасы, адам

Дерек көзі: (Informburo.kz, 2026; Mail.kz, 2026) дерек көздері негізінде авторлар құрастырған

Жұмысынан айырылуына байланысты төлем алушылардың санының кезең-кезеңімен қысқаруы қол жеткізу сүзгілерінің қатаюын және жұмыспен қамтылу мәртебесін бақылауда цифрлық тетіктердің рөлінің артқанын көрсетеді. Бұл үрдіс әлеуметтік қолдаудың әлсіреуін емес, керісінше, басқарудың институционалдық қайта бапталуын аңғартады. 2025 жылға қатысты әртүрлі дереккөздерде ұсынылған мәндер диапазоны статистикалық есептің цифрлық трансформация жағдайында өтпелі сипатқа ие екенін айғақтайды. Мұндай алшақтық деректерді жинау мен өңдеудің жаңа цифрлық форматтарына көшу кезеңінде қалыпты құбылыс ретінде бағалануы тиіс.

Атаулы әлеуметтік көмектің динамикасы ерекше назар аударуға тұрарлық. 2021 жылы шамамен 830 мың адамды қамтыған алушылар санының 2025 жылға қарай 230–240 мың адам деңгейіне дейін қысқаруы әлеуметтік осалдықтың өздігінен азаюын білдірмейді. Бұл, ең алдымен, мұқтаждық өлшемдерінің қайта қаралуымен және оларды анықтаудың жаңа тәсілдерінің енгізілуімен байланысты. Табыс, мүлік және отбасы құрамы туралы деректердің цифрлық интеграциясы бұрынғы формалды талаптарға сәйкес келетін, алайда жаңартылған шарттарға жауап бермейтін алушылардың елеулі бөлігін жүйеден шығаруға мүмкіндік берді. Осылайша, атаулы әлеуметтік көмек нақты әлеуметтік қажеттілікті дәл айқындауға бағытталған басқарушылық құралға айналды.

Сонымен қатар балаларымен бірге отбасыларға көрсетілетін қолдау мүлдем өзге динамиканы көрсетеді. Бұл санат бойынша белсенді алушылар саны жыл сайын тұрақты түрде өсіп, 2025 жылы шамамен 2 млн отбасына жетті. Мұндай үрдіс демографиялық қолдаудың стратегиялық сипатын айқын көрсетеді және әлеуметтік саясаттың ұзақ мерзімді мақсаттарға бағдарланғанын дәлелдейді. Нәтижесінде, дәл осы әлеуметтік топ мемлекеттің әлеуметтік саясатының орталық объектісіне айналып отыр.

1 және 2-кестелердің жиынтық талдауы принципті маңызды қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Жекелеген әлеуметтік көмек түрлері бойынша қаржыландыру көлемі мен алушылар санының қысқаруы әлеуметтік функциялардың тарылуын емес, керісінше, басқарудың тиімділігінің артуын білдіреді. Бұл жағдай зерттеуде ұсынылған гипотезаның эмпирикалық тұрғыдан негізделгенін көрсетеді және цифрлық трансформацияның басқарушылық әлеуетін растайды.

Цифрлық құралдар, ең алдымен мобильді қосымшалар мен ықпалдастырылған мемлекеттік платформалар, әлеуметтік қорғау жүйесінде сапалы өзгерістерге жол ашты. Атап айтқанда, қызметтерді тағайындауда өтініштік қағидаттан проактивті форматқа көшу жүзеге асты; жаппай төлемдерден нақты мақсатты шараларға басымдық берілді; формалды қамтудан өлшенетін әлеуметтік нәтижелерге бағдар күшейді.

Осылайша, зерттеу нәтижелері 2021–2025 жылдар аралығында Қазақстандағы әлеуметтік қорғау жүйесінің сандық кеңею моделінен басқарылатын әлеуметтік тиімділік моделіне қарай эволюцияланғанын көрсетеді. Бұл үдерісте цифрлық трансформация қосалқы элемент ретінде емес, мемлекеттік басқаруды жаңғыртудың құрылымдық және жүйекұраушы факторы ретінде айқын көрініс табады.

Цифрлық инфрақұрылым әлеуметтік төлемдерді басқару жүйесінде қаржылық бақылаудың сапалы жаңа моделін қалыптастырады. Бюджет қаражатының қозғалысы деректерді автоматты тексерумен қатар

жүреді, ал әрбір тағайындау цифрлық іздер арқылы қадағаланады. Мемлекеттік ақпараттық жүйелердің біріктірілуі табыс, мүлік және жұмыспен қамту туралы мәліметтерді салыстыруға мүмкіндік беріп, сәйкессіздіктерді ерте кезеңде анықтауды қамтамасыз етеді. Нәтижесінде бақылау кейінгі аудит нысанынан ағымдағы басқарудың құрамдас бөлігіне айналады.

Осындай тәсіл тәуекелге бағдарланған аудит элементтерін енгізуге жағдай жасайды. Жүйе ықтимал бұзушылықтарды автоматты түрде белгілеу арқылы ресурстарды жоғары қауіп аймақтарына шоғырландыруға мүмкіндік береді. Бұл бюджет қаражатын пайдаланудың тиімділігін арттырып, әлеуметтік саясаттың ашықтығын күшейтеді.

ТАЛҚЫЛАУ

Жалпы алғанда, қарастырылған ғылыми зерттеулер мен алынған эмпирикалық нәтижелер халықты әлеуметтік қорғауды тұрақты институционалдық және технологиялық қысым жағдайында қызмет ететін, мемлекеттік басқарудың динамикалық әрі көпқабатты жүйесі ретінде пайымдауға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан әлеуметтік саясат бюджеттік ресурстарды қайта бөлу саласы болудан біртіндеп алыстап, басқарушылық кеңістікке айналып отыр, мұнда шешуші рөлді ұйымдастырушылық құрылымдардың сапасы мен үйлестіру шешімдерінің тиімділігі атқарады.

Зерттеу нәтижелері әлеуметтік саясаттың тиімділігін шектейтін негізгі факторлар қаржылық ресурстардың көлемімен емес, басқару архитектурасының сипаты, мемлекеттік органдар арасындағы өзара іс-қимыл логикасы және жүйенің сыртқы орта өзгерістеріне бейімделу қабілетімен тығыз байланысты екенін көрсетеді. Атаулы әлеуметтік көмек алушылар санының қысқаруы мен осы бағыттағы қаржыландыру көлемінің төмендеуі мемлекеттің әлеуметтік функциясының әлсіреуін білдірмейді. Керісінше, бұл өзгерістер деректерді цифрлық верификациялау мен мұқтаждық критерийлерін нақтылау негізінде қалыптасқан неғұрлым селективті және басқаруға икемді әлеуметтік қолдау моделіне көшуді айғақтайды. Мұндай жағдайда цифрландыру басқарушылық жауапкершілікті қайта бөлудің және шешім қабылдау дәлдігін арттырудың пәрменді құралы ретінде көрініс табады.

Қаржылық динамика мен көмек алушылар саны арасындағы сәйкессіздік зерттеу нәтижелерінің ең мәнді тұстарының бірі болып көрінеді. Бұл жай ғана статистикалық құбылыс емес. Керісінше, ол әлеуметтік саясат басымдықтарының қайта құрылуын аңғартады. Жұмыссыздық төлемдері мен атаулы қолдауға бөлінетін қаражат азайғанымен, балалы отбасыларға бағытталған қолдау ұлғайып не тұрақты деңгейде сақталуда. Мұндай бағыт мемлекет стратегиясының қысқа мерзімді өтемнен гөрі демографиялық орнықтылыққа және болашақ нәтижеге бағдарланғанын көрсетеді. Осылайша әлеуметтік қорғау біртіндеп инвестициялық мазмұнға ие болып, негізгі назар қоғам үшін маңызы жоғары топтар мен келешек адами әлеуетке аударылады. Дәл осы әлеует ұзақ уақыт қалыптасады, бірақ ел дамуының бағытын айқындайды.

Сонымен қатар цифрлық басқарудың тереңдеуі жаңа сын-қатерлерді де алға тартады. Алгоритмдер кейбір азаматтарды дерек жеткіліксіздігіне байланысты жүйеден шет қалдыруы ықтимал. Мұнда тиімділік пен әділеттіліктің арақатынасы шешуші мәнге шығады. Сол себепті цифрлық тексеру рәсімдерін әлеуметтік мамандардың қатысуымен, қосымша растау арналары арқылы толықтыру қажеттігі айқындала түседі.

Басқару жүйесінің өзгеруінде цифрлық шешімдердің орны айрықша пікірталас тудырады. Жүргізілген талдау платформалар мен мобильді қосымшалар тек ыңғайлы сервис емес екенін аңғартады. Олар тәртіп орнатады. Адрестікті нақтылайды. Мемлекет пен азамат арасындағы кері байланысты тұрақтандырады. Осындай цифрлық орта арқылы бағдарламалардың параметрлерін жылдам қайта қарау, ауытқуларды ерте байқау, бұрын байқалмай келген институционалдық кемшіліктерді қысқарту мүмкіндігі пайда болады. Соның нәтижесінде деректер қаржыдан кем түспейтін, кейде одан да ықпалды басқару ресурсына айналады.

Дегенмен бұл үдерісті біржақты жетістік ретінде қабылдау қиын. Автоматтандыруға сүйену ақпарат сапасына тәуелділікті күшейтеді, ал деректердегі қателік шешімнің өзіне өтеді. Ашықтық мәселесі де өткір. Бұған қоса, цифрлық теңсіздік сақталады, кейбір азаматтар жүйеден тыс қалуы ықтимал. Сондықтан технологиялар әлеуметтік қолдауды алмастырмауы тиіс, керісінше оны толықтыруы қажет. Әйтпесе тиімділік формалды сипат алып кетуі мүмкін.

Зерттеу гипотезасы, жалпы алғанда, расталды: цифрландыру басқаруды жаңғыртудың өзегіне айнала алады. Бірақ бұл автоматты нәтиже емес. Үйлесім керек. Өкілеттіктер айқын болуы тиіс. Негізгі бағдар нақты әлеуметтік әсерге бағытталуы қажет. Егер осы талаптар орындалмаса, цифрлық құралдар ескі проблемаларды жаңа қабатта қайта өндіру қаупін тудырады. Демек технология мүмкіндік береді, бірақ кепілдік бермейді.

Жалпы көрініс әлеуметтік қорғау жүйесінің терең қайта құрылу сатысында тұрғанын байқатады. Алдағы бағыт ресурстан бұрын басқару сапасына байланысты болады. Мемлекеттік аппарат цифрлық шешімдерді біртұтас, икемді әрі нәтижеге жұмыс істейтін модельге біріктіре алғанда ғана күтілетін әсерге қол жеткізуге болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жүргізілген зерттеу Қазақстан Республикасында халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік басқаруды әлеуметтік-экономикалық факторлармен қатар технологиялық өзгерістердің ықпалында қалыптасып, үнемі жаңарып отыратын күрделі әрі көпдеңгейлі жүйе ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. Дәстүрлі көзқарастарда әлеуметтік қорғау негізінен ресурстарды қайта бөлу тетігі ретінде түсіндірілсе, бұл жұмыста ол басқарушылық конструкция ретінде пайымдалады. Мұндай конструкцияның нәтижелілігі институционалдық архитектураның сапасына, басқарушылық шешімдердің өзара үйлесімділігіне және цифрлық құралдардың жүйеге кірігу деңгейіне тікелей тәуелді екені негізделді.

Зерттеудің негізгі қорытындыларының бірі – қазіргі жағдайда әлеуметтік саясаттың тиімділігі абсолютті қаржыландыру көлеміне барған сайын аз тәуелді болып, басқару логикасы мен іске асыру тетіктерінің сапасына көбірек байланысты екендігі. 2021–2025 жылдарға арналған статистикалық деректерді талдау жекелеген әлеуметтік көмек түрлері бойынша бюджет шығыстары мен алушылар санының қысқаруы мемлекеттің әлеуметтік жауапкершілігінің төмендеуін білдірмейтінін көрсетті. Керісінше, бұл үрдістер әлеуметтік қорғаудың нақты мұқтаждықты дәл айқындауға бағытталған, селективті және басқаруға икемді моделіне көшуін сипаттайды. Мұндай модель институционалдық бұрмалауларды азайтуға және әлеуметтік қолдаудың адресаттылығын күшейтуге мүмкіндік береді.

Аталған үдерістер аясында цифрлық трансформацияның маңызы ерекше арта түседі. Зерттеу барысында әлеуметтік қорғау саласында қолданылатын цифрлық шешімдердің, атап айтқанда мобильді қосымшалардың, интеграцияланған платформалардың және проактивті сервистердің, қосалқы функциямен шектелмейтіні анықталды. Олар мемлекеттік басқарудың жаңа логикасын қалыптастырып, шешім қабылдау кезінде деректерге, автоматтандырылған рәсімдерге және аналитикалық құралдарға сүйенуге жол ашады. Нәтижесінде уақыттық және транзакциялық шығындар қысқарып, басқару үдерістерінің ашықтығы артады әрі халықтың әлеуметтік институттарға деген сенімі нығаяды.

Алынған нәтижелер цифрлық трансформацияның халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік басқаруды жаңғыртудың жүйеқұраушы факторы бола алатыны жөніндегі гипотезаны растайды. Дегенмен, бұл әсер технологияларды енгізудің автоматты салдары емес екені ерекше атап өтілуі тиіс. Цифрландыру өзінің тиімділігін тек институционалдық үйлесімділік қамтамасыз етілген, билік органдары арасындағы өкілеттіктер нақты бөлінген және басқарушылық шешімдер өлшенетін әлеуметтік нәтижелерге бағдарланған жағдайда ғана көрсетеді. Кері жағдайда цифрлық құралдар бұрыннан бар басқарушылық проблемаларды жаңа технологиялық форматта қайталауы мүмкін.

Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің рөлін талдау әлеуметтік саясатты іске асырудағы басқарушылық өзектің дәл осы деңгейде қалыптасатынын көрсетті. Министрлік нормативтік талаптар, цифрлық платформалар және әлеуметтік бағдарламаларды жүзеге асыру практикасы арасындағы байланысты қамтамасыз ететін негізгі буын ретінде әрекет етеді. Осыған байланысты оны тек төлемдерді әкімшілендіруші орган ретінде емес, әртүрлі әлеуметтік топтардың мүдделерін үйлестіретін және жүйені өзгермелі жағдайларға бейімдейтін әлеуметтік саясаттың стратегиялық архитекторы ретінде қарастыруға негіз бар. Бұл тұрғыда цифрлық шешімдердің дамуы әлеуметтік қорғау саласындағы басқарушылық құзыреттер мен стратегиялық ойлаудың маңызын арттыра түседі.

Зерттеудің маңызды нәтижелерінің бірі әлеуметтік саясат басымдықтарының тұрақты құрылымдық ығысуын анықтау болып табылады. Балалары бар отбасыларды қолдау мемлекеттік әлеуметтік көмектің ең ауқымды әрі тұрақты бағыты ретінде сақталып отыр. Бұл мемлекеттің ұзақ мерзімді демографиялық бағдарын және әлеуметтік саясатты кешіктірілген нәтижеге есептей отырып құруға ұмтылысын білдіреді. Сонымен қатар атаулы әлеуметтік көмектің және жұмыссыздық бойынша төлемдердің қамту ауқымының қысқаруы мемлекеттің шамадан тыс әмбебаптықтан бас тартып, дифференцияланған және селективті қолдау нысандарына көшу ниетін көрсетеді. Мұндай тәсіл институционалдық тұрғыдан дұрыс жүзеге асырылған жағдайда әлеуметтік қорғауды бюджеттік шығынның пассивті элементі ретінде емес, әлеуметтік тұрақтылықты нығайтуға және адами капиталды дамытуға бағытталған инвестициялық механизм ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл өзгеріс әлеуметтік саясаттың философиясын түбегейлі қайта пайымдауға жол ашады.

Сонымен қатар зерттеу нәтижелері қосымша ғылыми талдауды қажет ететін бірқатар дискуссиялық қырларды айқындады. Ең алдымен, цифрлық теңсіздік тәуекелдері мен басқарушылық шешімдердің бастапқы деректер сапасына тәуелділігінің артуы назар аударады. Автоматтандырылған жүйелер мен интеграцияланған цифрлық платформалардың рөлінің күшеюі ақпараттық ресурстардың дәлдігіне, дербес деректерді қорғау деңгейіне және шешім қабылдау алгоритмдерінің ашықтығына қойылатын талаптарды объективті түрде арттырады. Сонымен қатар жас ерекшеліктеріне, аумақтық жағдайларға немесе әлеуметтік мәртебесіне байланысты цифрлық арналарға қолжетімділігі шектеулі топтардың бар екендігін ескерудің маңызы сақталады. Бұл мәселелер таза технологиялық шешімдер шеңберінен шығып, цифрлық инновацияларды әлеуметтік қолдау тетіктерімен үйлестіруді көздейтін кешенді институционалдық тәсілді талап етеді.

Аталған саладағы одан арғы зерттеулердің перспективалары кең әрі әдіснамалық тұрғыдан алуан түрлі болып көрінеді.

Біріншіден, цифрлық құралдардың әлеуметтік саясаттың нақты тиімділік көрсеткіштеріне ықпалын тереңірек талдау орынды. Мұнда әлеуметтік төлемдерді тағайындау мерзімдері, бас тарту деңгейі, қамтудың тұрақтылығы және халықпен кері байланыстың сапасы сияқты өлшемдер зерттеу нысанына айналуы мүмкін.

Екіншіден, әлеуметтік қорғау жүйесінің цифрлық жетілу деңгейін бағалауға арналған әдістемелерді әзірлеу өзекті бағыт болып табылады, өйткені мұндай тәсіл өңірлер арасындағы айырмашылықтарды салыстыруға, енгізу асимметрияларын анықтауға және озық басқарушылық практикалар қорын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Үшіншіден, қазақстандық әлеуметтік қорғау моделін халықаралық тәжірибелермен салыстырмалы талдау болашақ зерттеулердің маңызды бағыты ретінде көрінеді, бұл оның бәсекелік артықшылықтарын, институционалдық шектеулерін және әрі қарай жаңғырту әлеуетін нақты айқындауға жол ашады.

Бұдан бөлек, зерттеу аясын қаржылық көрсеткіштермен шектелмейтін цифрландырудың әлеуметтік әсерлерін талдауға қарай кеңейту маңызды. Атап айтқанда, цифрлық шешімдердің әлеуметтік сенім деңгейіне, көмекті бөлу әділеттілігін қабылдауға және азаматтардың әлеуметтік үдерістерге қатысу белсенділігіне ықпалы арнайы назарды талап етеді. Бұл аспектілер әлі де жеткілікті зерттелмегенімен, дәл осы факторлар әлеуметтік саясаттың ұзақ мерзімді орнықтылығын айқындауда шешуші рөл атқарады.

Жалпы алғанда, жүргізілген зерттеу Қазақстан Республикасындағы халықты әлеуметтік қорғау жүйесінің сапалық трансформация кезеңінде тұрғанын көрсетуге мүмкіндік береді. Оның алдағы дамуы ресурстық базаны кеңейтуден гөрі мемлекеттік басқарудың цифрлық технологияларды бірыңғай, бейімделгіш әрі нәтижеге бағдарланған әлеуметтік саясат моделіне ықпалдастыру қабілетіне тәуелді болады. Осы контексте әлеуметтік қорғау тек әкімшілендіру объектісі ретінде емес, институционалдық инновациялар жүзеге асатын кеңістік ретінде қарастырылады, ал олардың табысты іске асуы елдің әлеуметтік тұрақтылығы мен стратегиялық дамуына тікелей әсер етеді.

Жүргізілген талдау нәтижелері цифрлық технологияларды жүйелі енгізу әлеуметтік қолдаудың атаулылығын күшейтіп, басқару ашықтығын арттыратыны туралы ұсынылған гипотезаны растайды. Цифрландыру мемлекеттік басқарудың қосымша элементі емес, оның құрылымдық негізіне айналуға.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ

1. Тоқаев Қ.К. (2025). *Қазақстан халқына Жолдау: «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақстан: өзекті мәселелер және оны түбегейлі цифрлық өзгерістер арқылы шешу»*. Астана.
2. Қазақстан Республикасының халқын әлеуметтік қорғау тұжырымдамасы. (2001). Астана: ҚР Үкіметінің қаулысы №481.
3. Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексі. (2023). Астана: ҚР Парламенті.
4. «Қазақстан – 2050» Стратегиясы: Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. (2012). Астана: ҚР Президентінің Жолдауы.
5. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. (2017). Астана: ҚР Үкіметі.
6. Тоқаев Қ.К. (2025). «Әділетті Қазақстан – бәріміз үшін» атты Қазақстан халқына Жолдау. Астана.
7. Алтынкопов Ұ.Б. (2022). Совершенствование системы социальной защиты государственных служащих в Республике Казахстан. Вестник КазНУ. Серия «Экономика», 3, 45–52.
8. Давлетбаева Ж.Ж. (2021). Әлеуметтік саясат және халықты қорғау жүйесін мемлекеттік басқару ерекшеліктері. Қоғам және Дәуір, 2, 33–40.
9. Оспанова А.Н., Ахметов Е.Б., Журунова М.К. (2020). Проблемы совершенствования системы государственного управления в Казахстане. Экономика және Құқық, 4, 15–23.
10. Абдыкаликова М.Н. (2019). Институциональные основы социальной защиты населения в Казахстане. Государство и право, 1, 27–34.
11. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің ғалымдары. (2022). Әлеуметтік саясаттың тиімділігі мен нәтижелілігі. Ақтөбе университетінің хабаршысы, 5, 12–19.
12. Henman, P. (2022). Digital social policy: Past, present and futures of data-driven welfare. *Journal of Social Policy*, 51(4), 715–733.
13. Nguyen, P., & Razzaz, S. (2023). Digital transformation in social protection: Implications for governance and state capacity. *World Development*, 161, Article 106063.
14. Djatmiko, G. H., & Prasetyo, K. B. (2024). Digital government and social inclusion: Evidence from integrated welfare platforms. *Government Information Quarterly*, 41(1), Article 101889.
15. Hofmann, S., & Pritchard, D. (2023). Automated welfare and administrative burden: Citizens in datafied states. *Policy & Politics*, 51(2), 245–262.
16. McClanahan, S., Kidd, S., & Barrantes, A. (2023). Governance of Social Protection Systems: Global Perspectives. *UNDESA/ILO Report*. New York.
17. Chirchir, R., Kidd, S., & Hillson, D. (2022). Development Pathways: Innovations in Social Protection Delivery. London.

18. International Labour Organization. (2024). *World Social Protection Report 2024–26: Universal social protection to ensure human security*. Geneva: ILO.
19. International Social Security Association. (2023). *Governance of Social Protection Systems: Guidelines and Practices*. Geneva: ISSA.
20. Informburo.kz. (2026, January 6). Қазақстанда 2025 жылы 232 мыңнан астам адамға атаулы әлеуметтік көмек көрсетілді. <https://informburo.kz>
21. Mail.kz. (2026, January 6). Қазақстанда әлеуметтік төлемдер көлемі мен құрылымы туралы ресми мәліметтер. <https://mail.kz>

REFERENCES

1. Tokayev, K. K. (2025). *Qazaqstan halqyna Joldau: "Jasandy intellect дәуіріндегі Qazaqstan: өзекті мәселелер және оны түбегейлі tsifrlyq өзгерістер арқылы sheshu"*. Astana.
2. Qazaqstan Respublikasynyñ halqyn әлеуметтік қорғау tujyrymdamasy. (2001). Astana: QR Ükimetiniñ qaulysy №481.
3. Qazaqstan Respublikasynyñ Äleumettik kodeksi. (2023). Astana: QR Parlamenti.
4. "Qazaqstan – 2050" Strategiyasy: Qalyptasqan memlekettiñ jaña sayasi bağyty. (2012). Astana: QR Prezidentiniñ Joldaуy.
5. "Tsifrlyq Qazaqstan" memlekettik baғdarlamasy. (2017). Astana: QR Ükimeti.
6. Tokayev, K. (2025). *"Ädilette Qazaqstan – bärimiz üshin" attı Qazaqstan halqyna Joldau*. Astana.
7. Altynkopov, U. B. (2022). *Sovershenstvovanie sistemy sotsial'noy zashchity gosudarstvennykh sluzhashchikh v Respublike Kazakhstan. Vestnik KazNU. Seriya "Ekonomika", 3, 45–52.*
8. Davletbaeva, Zh. Zh. (2021). *Äleumettik sayasat және halyqy qorğau jüyecin memlekettik basqaru erekshelekteri. Qoғam және Dәuir, 2, 33–40.*
9. Ospanova, A. N., Akhmetov, E. B., & Zhurunova, M. K. (2020). *Problemy sovershenstvovaniya sistemy gosudarstvennogo upravleniya v Kazakhstane. Ekonomika және Qūyq, 4, 15–23.*
10. Abdykalikova, M. N. (2019). *Institutsional'nye osnovy sotsial'noy zashchity naseleniya v Kazakhstane. Gosudarstvo i pravo, 1, 27–34.*
11. Zhubanov atyndagy Aqtobe öñirlik universitetiniñ ğalymdary. (2022). *Äleumettik sayasattyñ tiimdiligi men nätizheliligi. Aqtobe universitetiniñ habarshysy, 5, 12–19.*
12. Henman, P. (2022). *Digital social policy: Past, present and futures of data-driven welfare. Journal of Social Policy, 51(4), 715–733.*
13. Nguyen, P., & Razzaz, S. (2023). *Digital transformation in social protection: Implications for governance and state capacity. World Development, 161, Article 106063.*
14. Djatmiko, G. H., & Prasetyo, K. B. (2024). *Digital government and social inclusion: Evidence from integrated welfare platforms. Government Information Quarterly, 41(1), Article 101889.*
15. Hofmann, S., & Pritchard, D. (2023). *Automated welfare and administrative burden: Citizens in datafied states. Policy & Politics, 51(2), 245–262.*
16. McClanahan, S., Kidd, S., & Barrantes, A. (2023). *Governance of social protection systems: Global perspectives. UNDESA/ILO Report. New York.*
17. Chirchir, R., Kidd, S., & Hillson, D. (2022). *Development pathways: Innovations in social protection delivery. London.*
18. International Labour Organization. (2024). *World social protection report 2024–26: Universal social protection to ensure human security*. Geneva: ILO.
19. International Social Security Association. (2023). *Governance of social protection systems: Guidelines and practices*. Geneva: ISSA.
20. Informburo.kz. (2026). *Qazaqstanda 2025 jyly 232 myñnan astam adamğa atau ly әleumettik kömek körsetildi*. <https://informburo.kz>
21. Mail.kz. (2026, January 6). *Qazaqstanda әleumettik төлемдер көлемі мен құрылымы туралы ресми мәліметтер*. <https://mail.kz>

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ СФЕРОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ: ОПЫТ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Ертай Х.*

Магистр экономических наук
Карагандинский университет Казпотребсоюза
Караганда, Казахстан
e-mail: khuanbek@mail.ru
ORCID: 0009-0005-3905-457X

Букатов Е.

Phd, доцент
Карагандинский Университет Казпотребсоюза,
Караганда, Казахстан
e-mail: bukatov.erik@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0513-406X

Тапенова Г.

Phd, доцент
Карагандинский Университет Казпотребсоюза,
Караганда, Казахстан
e-mail: gulnur.tapenova_19@mail.ru
ORCID: 00000001-5139-3287

Аннотация

Государственное управление в сфере социальной защиты населения Республики Казахстан в современных условиях приобретает особую значимость, поскольку именно через данную сферу проявляется способность государства обеспечивать социальную устойчивость, снижать уязвимость населения и поддерживать общественное доверие. Усиление процессов цифровой трансформации существенно изменяет управленческую логику и инструментарий реализации социальной политики, в результате чего социальная защита всё чаще рассматривается не как механизм простого перераспределения ресурсов, а как комплексная система, ориентированная на адресность, прозрачность и результативность.

Научный интерес исследования сосредоточен на анализе влияния цифровых технологий на государственное управление социальной сферой, включая трансформацию институциональной структуры, процессов принятия решений и форм взаимодействия государства с населением. Цифровизация формирует новые требования к правовому регулированию, межведомственной координации и оценке эффективности социальных мер, что обуславливает необходимость пересмотра традиционных управленческих подходов.

Цель исследования заключается в комплексном анализе государственного управления социальной защитой населения в Республике Казахстан с акцентом на цифровую трансформацию и в обосновании направлений повышения его эффективности.

Научная новизна исследования проявляется в том, что цифровизация рассматривается не как инструмент социального обслуживания, а как фактор, изменяющий институциональную архитектуру государственного управления. В работе обосновывается роль цифровых платформ в укреплении бюджетной дисциплины, перераспределении ответственности и повышении точности принятия решений.

Ключевые слова: адресная социальная помощь; социальная политика; социальная защита; цифровая трансформация; государственное управление; институциональное развитие; Республика Казахстан

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF SOCIAL PROTECTION: KAZAKHSTAN'S EXPERIENCE IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Yertay Kh.*

Master of Economics
Karaganda University of Kazpotrebsoyuz
Karaganda, Kazakhstan
e-mail: khuanbek@mail.ru
ORCID: 0009-0005-3905-457X

Bukatov Ye.

Phd, associate professor
Karaganda University Of Kazpotrebsoyuz,
Karaganda, Kazakhstan
e-mail: bukatov.erik@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0513-406X

Tapenova G.

Phd, associate professor
Karaganda University Of Kazpotrebsoyuz,
Karaganda, Kazakhstan
e-mail: gulnur.tapenova_19@mail.ru
ORCID: 00000001-5139-3287

Abstract

Public administration in the field of social protection of the population of the Republic of Kazakhstan is becoming particularly important in modern conditions, since it is through this sphere that the state's ability to ensure social stability, reduce the vulnerability of the population and maintain public trust is manifested. The intensification of digital transformation processes significantly changes the management logic and tools for implementing social policy, as a result of which social protection is increasingly viewed not as a mechanism for simple resource redistribution, but as an integrated system focused on targeting, transparency and effectiveness.

The scientific interest of the study is focused on the analysis of the impact of digital technologies on public administration of the social sphere, including the transformation of the institutional structure, decision-making processes and forms of interaction between the state and the population. Digitalization creates new requirements for legal regulation, interdepartmental coordination and evaluation of the effectiveness of social measures, which necessitates a revision of traditional management approaches.

The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of the state management of social protection of the population in the Republic of Kazakhstan with an emphasis on digital transformation and to substantiate ways to increase its effectiveness.

The scientific novelty of the study is manifested in the fact that digitalization is considered not as a tool of social service, but as a factor changing the institutional architecture of public administration. The paper substantiates the role of digital platforms in strengthening budget discipline, redistributing responsibility and improving the accuracy of decision-making.

Keywords: targeted social assistance; Social Policy; Social Protection; digital transformation; Public Administration; Institutional Development; Republic of Kazakhstan